
СОЛЯРЧИК Л.,
викладач, кафедра педагогіки,
Жешувський університет,
Республіка Польща

ВИХОВАННЯ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДОБУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Стаття присвячена проблемі формування європейської і глобальної свідомості, за умов одночасного збереження при цьому національної (польської) ідентичності. Автор статті звертає увагу на чинники, що дозволяють кожній із держав ЄС створювати власну освітню модель навіть в умовах глобалізаційних тенденцій у світовій системі життєдіяльності. Наведено характеристику середовища, створеного державою для пропагування основних навчально-виховних принципів, базованих на системі національних цінностей, з урахуванням звичаїв і культур сусідніх держав. Вказано вплив «людських мас» на розвиток цінностей «малої вітчизни».

Ключові слова: виховання, національна ідентичність, глобалізація, мала вітчизна

Статья посвящена проблеме формирования европейского и глобального сознания, одновременно сохраняя при этом национальную (польскую) идентичность. Автор статьи обращает внимание на факторы, которые позволяют каждому из государств ЕС создавать собственную образовательную модель даже в условиях глобализационных тенденций в мировой системе жизнедеятельности. Представлена характеристика среды, созданной государством для пропагандирования основных учебно-воспитательных принципов на базе национальных ценностей, с учетом обычаев и культур соседних государств. Отражено влияние «человеческих масс» на развитие ценностей «малой отчизны».

Ключевые слова: воспитание, национальная идентичность, глобализация, малая отчизна

The article deals with the problem of European and global consciousness forming while simultaneously national (Polish) identity maintaining. The author draws attention to the factors that allow each of the EU states to create their own educational model even in the conditions of globalization trends in the world life system. The characteristic of the environment created by the state for promoting basic educational principles based on national values, taking into account the customs and cultures of neighboring countries has been also given. Expressed by the impact of "human masses" on the development of fatherland small values has been reflected.

Key words: education, national identity, globalization, fatherland.

Постановка проблеми Нова чинником, який обумовлює виховання є процес європейської інтеграції, що відбувається у декількох площинах, а саме: економічній, політичній, технологічній, юридичній, інформаційній, культурній і т.п., а також в суспільній і національній свідомості. Зміни в суспільно-економічній, політичній, екологічній, інформаційній чи культурній системі, які відбуваються внаслідок європейської інтеграції, звертають увагу на потребу модифікації і проектування освітніх дій, захищаючих «малу вітчизну» з одночасним виконанням дій, формуючих європейську і глобальну свідомість[1]. Елементом саме таких дій є регіональна освіта[2], введена до шкільної програми. Створює вона можливість відбудови і формування процесів власної тотожності з одночасним відкриттям відмінностей. Потрібно також зосередити увагу на проблемі міжкультурної освіти, яка до недавня була для нашого суспільства невідомим і віддаленим явищем. Однак вхід до багатокультурної спільноти[3] дає підстави для того, щоб віднести його до важливих освітніх питань. Перед освітою постало чітке завдання: «вчитися, щоб жити спільно, вчитися

співіснувати з іншими»[4]. Має воно особливе значення по відношенню до факту, що Європейський Союз залишив своїм членам свободу у створенні освітньої і виховної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Проблему потреби встановлення діалогу між людьми і культурами досліджували у своїх наукових студіях Е. Барнась - Баран, Й. Нікторович, Т. Пільх [1], К. Шмид[1]. Питання формування в учнів і студентів ціннісних орієнтацій під час вивчення матеріалу, що стосується національних культурних традицій відображено у працях Д. Герцюка, М. Євтуха, К. Шмида[16], Ю. Пелеха[1]. Вихованню на регіональних традиціях присвячено працю А. Горбовського[2].

Метою даної роботи є звернення уваги на необхідність реорганізації місцевих спільнот в сфері багатьох структур і життєвого простору, що дозволить сформувати демократичне суспільство, зберігши при цьому культурну ідентичність.

Виклад основного матеріалу Глобалізація сучасного світу, а також її вплив на одиницю суспільства – людину, чи державу взагалі, є значним. Процес культурних змін, пов'язаних з глобалізацією, викликає багато про-

блем у царині становлення та розвитку особистості молодшої людини. Процеси уніфікації прав і ідеалів, поширюваних під час європейської інтеграції, пропагують у своїх діях установи Європейського Союзу. Викликає це як позитивні, так і негативні наслідки для системи освіти і виховання в школах і поза ними. У цьому контексті виразно вимальовується потреба в запровадженні громадянської освіти і укріпленні національної ідентичності. Громадянське виховання стосується багатьох просторів життя, почавши від найближчого регіону - так званої «малої вітчизни», країни, континенту, та навіть цілої земної кулі. Такий погляд на громадянське виховання безсумнівно є результатом «накладених» посиленних взаємосуперечливих тенденцій регіональної глобалізації в площинах: політичній, економічній і суспільно - культурній.

Серед цілей суспільно - господарських змін і змін устроїв на переломі вісімдесятих і дев'яностих років, в Польщі позначилася демократизація життя і формування громадянського суспільства. Звідси і постала необхідність впровадження громадянської освіти. Звертає на себе увагу той факт, що кожна людина належить до двох вітчизн. Одна з них - це країна, в якій ти живеш, - вітчизна надмісцевого значення. Друга - це місце, де ти народився і виховувався, тобто «мала вітчизна», що є сповненою «світськості» і інтимності. До неї часто людина повертається думками, згадуючи дитинство і молодість[5].

Місце народження і проживання є для людини визначеним просторовим суспільно-культурним [6] середовищем, де вона набуває індивідуальний досвід, де проходить її культурне становлення, де формується почуття патріотизму. Разом з тим, формує лю-

дину і місцеве середовище (крім малих територій), де є відносна ізоляція від іншого світу, далеко просунута самодостатність, безпосередні особисті контакти всіх членів спільноти, ґрунтовані на принципах споріднення, сусідство, значна майнова однорідність, професійна, етнічна, - ідентичність традицій і звичаїв, вірувань і звичок.

Правильною, на наше переконання, є думка В. Тейса (W. Theiss) про те, що « (...) після років примусового мовчання, повертаються до своїх традицій представники різних народів, релігій і культур, що мешкають в країні. Оживають межі і прикордонні зони, простори натурального співіснування багатьох традицій. Не є то простий і легкий процес. Він вимагає між іншим знання про сусідів, їх історію і культуру, формування поваги до інших, толерантності і вміння діалогу. Це мусить йти в парі з «поваленням» загальмувань, попереджень чи ворожості»[7].

Розвиток сучасної цивілізації призводить до ситуацій, в яких доходить до «відривання» людини від сімейної традиції, місця народження і мешкання, сусідніх осель. Натомість регіон - «мала вітчизна» - стає видом захисту перед знищенням середовища, в якому живе людина. Через таке середовище будується в ній потреба надбання сімейних цінностей, місцевої історії, традицій і культури.

Важливим також стає створення таких цінностей(культурних, господарських, екологічних), які збагачують не тільки «малу вітчизну», але також і другу вітчизну - країну. Таке розуміння регіоналізму повинне протидіяти нищенню гуманістичних цінностей, які мають багатовікову традицію і запобігають глобалізації людської спільноти.

Істотним чинником розвитку культурних цінностей є їх пропагуван-

ня на теренах «малої вітчизни», але мусимо враховувати і вплив на цей процес аксіологічних течій, що є базовими в країні взагалі. Таке розуміння регіоналізму повинне протидіяти нищенню гуманістичних цінностей, які мають багатовікову традицію і запобігають часто руйнівному процесу глобалізації.

Суттєвий вплив на реституцію і розвиток «малої вітчизни» мають так звані «людські сили». Цей термін до педагогічної літератури ввела Г.Радлінська. Вона вважала, що «людські сили» і суспільне середовище є тими двома основними чинниками, які впливають на процес виховання[8]. Є це «...чинники, що народжені у середовищі у вигляді особистих і збірних талантів, які втілюються у практичних діях (...)» [9]. Вживаючи термін «людські сили» - мають на увазі суспільні сили, що пов'язані з елементами місцевого середовища і є «ініціатором» менш або більш різких суспільних, господарських і культурних перетворень. Також містяться в ньому елементи, стимулюючі розвиток сучасної цивілізації.

Здійснення у середовищі «малої вітчизни» ініціативних дій може призвести до активної участі її мешканців в господарському і суспільно-культурному житті, а також формування у них громадської відповідальності. Полікультурність, прикордонні культурні зони для численних «малих вітчизн» стають шансом:

- оживлення суб'єктної активності;
- підвищення творчої активності суб'єкта[10].

Аналізуючи суспільні сили «малої вітчизни», слід виокремити їх на категорії, які виступають в кожному окремому середовищі. Це є «сили одиниць», що є можливостями і цінностями, які проявляються в індивідуальній

дії. Репрезентують вони видатні індивідуальності, які можуть взяти на себе відповідальні ролі суспільних лідерів, наприклад головуючого регіонального товариства. Наступну категорію творять «явні сили»- це ті, які утримують визначені структури влади в місцевому середовищі або можуть призвести до їх зміни. Крім згаданих вище є ще «потаємні сили» - які не можливо побачити, вони є елементом свідомості одиниць і суспільних груп, можуть вони бути пробуджені діями суспільно - культурної ініціативності [11]. Істотним чинником розвитку «малої вітчизни» є суспільна активність.

Л.Збегень-Мачьонг пропонує, щоб під «суспільною активністю» розуміли готовність до дії або саму дію яка має профізичний або інтелектуальний характер, спрямована до перетворення реальності, що приносить ефекти діючій одиниці а також суспільству» [12]. Суспільна активність мешканців «малої вітчизни» проявляється в різних способи. Документують вони історію місцевості, виявляють розвиток і культурний доробок мешканців, тим самим сприяють розвитку місцевого патріотизму і зміцненню національної ідентичності. Прикладом міжкультурних інтеграційних дій було скликання Міжрегіонального Союзу «Карпатський Єврорегіон» [13]. Його функціонування було покликане до активізації потенціалу, яким розпоряджаються окремі регіони, також до»пристосування організаційних структур» до стандартів сучасного міжнародного транскордонного співробітництва.

Свідченням того, що всі члени Єврорегіону виражають волю співробітництва є факт, що Союз незважаючи на багато проблем функціонує будуючи нові площини спільних домовленостей. До наступних головних

завдань територіальних самоврядувань «Євро регіону Карпати» віднесено створення нових можливостей для сфери приватного бізнесу, який зі своєю креативністю, схильностями до еластичної і інноваційної дії, має відігравати ще більшу роль в розвитку місцевих спільнот. Діючі і потенційні підприємці

повинні пам'ятати, що «Євро регіон Карпати» є значущим ринком збуту. Його слід також трактувати як «передмістя» до величезних і всепоглинаючих східноєвропейських та азійських ринків.

Має він також створювати умови для суспільно-господарчого розвитку «малих вітчизн» на теренах прикордонних сусідських країн. Поряд з існуванням Євро регіону, факт вступу Польщі до Європейського Союзу породжує можливості співробітництва прикордонних просторово-культурних середовищ у всіх сферах громадсько-господарського життя.

Впровадження дій в згаданих сферах співробітництва безсумнівно сприятиме всебічному розвитку «малої вітчизни».

Важливою метою широко доступної культурної освіти є ристосування особистості до сприйняття різних форм активності, таких як: пізнавальна, креативна в сфері будування громадянського суспільства, рекреаційна, суспільно корисна, яка має опікунський характер.

Трактуючи регіональне товариство як ланку середовища системи культурної освіти, потрібно підкреслити, що сприяє воно поширенню форм раціонального використання вільного часу через організацію краєзнавства (не туризм), освітні цінності якого спостерігав Олександр Патковский [14] вже у міжвоєнний період. Архітектурні об'єкти чи природа є цінностями, які

дозволяють особистості самоорганізувати вільний час, а в структурах Євро союзу набирають комерційного (агротуризм) характеру. Суспільні сили зборів - це установи культури і освіти, також господарські і адміністративні установи, до них також належать селищні комітети, ради, батьківські комітети, самоврядування, парафіяльні ради. Другу групу суспільних одиничних сил складають ті, хто живуть в даному середовищі, творці культури, діячі культурного життя, освічені представники різних галузей. Обидві групи мають особливі можливості поширення цінностей, пов'язаних з

малою вітчизною, у рамках шкільних позакласних занять чи позашкільних формами виховної роботи. Дії цього типу особистості створюють умови для вільного вибору цінностей, які вона внесе до своєї біографії завдяки наявним освітнім заходам. Суспільні сили «малої вітчизни» дуже часто інтегруються навколо реалізації завдань, розвиваючих суспільно-корисну активність середовища, також завдань суспільно-опікунського характеру. Лише тоді відбувається конкретизація цінності у вигляді дій на користь людини - мешканця «малої вітчизни», розвиваються умови, що дозволяють інтегрувати середовища людей з різними політичними поглядами, з'являється також діалог і поляризація поглядів. Перед суспільною освітою постає важлива проблема – як згладити націоналістичні відношення, партикуляризм, провінціалізм, взаємні упередження, відсутність толерантності, ксенофобії, які жевріють у багатьох місцевих спільнотах. Один з напрямків в цій сфері визначає думка Л.Колаковського, який в есе зі знаменним заголовком «Спільна доля людська», вказує: «Потрібно однак зазначити, що коли ми говоримо про людей іншої національності, мови чи

кольору шкіри, слово «толерантність» невідповідне. Вони для нас чужі, може погано ми їх розуміємо, але йдеться про людей таких же як ми, добрих чи поганих»[15].

Висновок

Європейська інтеграція у сфері спільних практичних виховних заходів має шанс стати беззаперечним фактом. Натомість формування свідомості у частині того, що ви є членом Європейського Союзу є довготривалим процесом, який вимагає інтеграції «культур різних географічних просторів, етнічних, регіональних - при збереженні своєрідних цінностей і їх

культивуванні, відмінностей і в той же час ідентичності» [16].

По відношенню до проблем європейської інтеграції, потрібно підкреслити, що слід прагнути до того, щоб у свідомості місцевих спільнот розвивалася потреба інтегрованості позитивних цінностей «малої вітчизни» з універсальними цінностями.

«Мала вітчизна» через її мешканців, картини, слова, культуру здатна формувати в людині певні типи ціннісних ієрархій. Тому людина мусить здобувати вміння вибору цих цінностей і розвитку своїх природних талантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. J. Nikitorowicz , *Spotkanie i dialog kultur, O potrzebie dialogu kultur i ludzi*, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000, s. 85-105; K. Szmyd, *Edukacja dla współistnienia kultur i ludzi, obszary badań i zastosowań edukacyjnych* (w:) *Myśl i praktyka edukacyjna w obliczu zmian cywilizacyjnych*, (red.), K.Szmyd, E.Barnaś-Baran, E.Dolata, A.Śniegulska, T. I Rzeszów 2012, s. 9-20; Yurii Pelekh, *Theoretical and Methodological Basis of Axiopedagogy in ukraine: Conceptual Aspect*, (w:) *Myśl i praktyka edukacyjna w obliczu zmian cywilizacyjnych*, (red.), K.Szmyd, E.Barnaś-Baran, E.Dolata, A.Śniegulska, T. II Rzeszów 2012, s. 46-57.
2. *Pedagogika, oświata i nauka w klasycznym uniwersytecie: tradycje, problemy, perspektywy*, T.I, II, III (red.): M. Jewtuch, D. Herciuk, K. Szmyd, Wyd. Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Narodowa Akademia Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Narodowy Uniwersytet Lwowski im. Iwana Franka we Lwowie, Uniwersytet Rzeszowski w Rzeszowie, Lwów 2013; A Horbowski, *Edukacja regionalna-dziedzictwo kulturowe w regionie*, (w:) „Nauczyciel i Szkoła”, 2003, nr 1-2, s. 199-202.
3. *Polska jest członkiem Unii Europejskiej od 1maja 2004 roku na mocy tzw. Traktatu akcesyjnego podpisanego 16 kwietnia 2003 roku w Atenach będącego prawną podstawą przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*.
4. *Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku. Pod przewodnictwem J. Delorsa, Edukacja jest w niej ukryty skarb. Stowarzyszenie Oświatowców Polskich Wydawnictwa UNESCO. Warszawa 1998, s. 92.*
5. S. Ossowski, *Analiza socjologiczna pojęcia ojczyzny*, Dzieła, t. III, Z zagadnień psychologii społecznej, Warszawa 1967.
6. M. Malikowski, *Miejsce zamieszkania jako wartość, Człowiek i świat wartości*, J. Lipiec (red.), Kraków 1982, s. 410-421.

7. W. Theiss, *Mała ojczyzna perspektywa edukacyjno-uitylitarna*, (w:) *Mała ojczyzna. Kultura. Edukacja. Rozwój lokalny*, W. Theiss (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 12.
8. H. Radlińska, *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego*, Wydawnictwo „Nasza Księgarnia”, Warszawa 1935.
9. A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, PWN, Warszawa 1974, s. 45.
10. J. Kargul, *Od upowszechniania kultury do animacji kulturalnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1997, s. 104-105.
11. A. Kamiński, *Wstęp*, (w:) H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław – Warszawa - Kraków 1961.
12. L. Zbiegień - Maciąg, *Aktywność społeczna w zastosowaniu do badań empirycznych propozycje definicyjne*, (w:) „*Studia Socjologiczne*”, 1979, nr 4, s. 69.
13. Euroregion Karpaty powstał 14 lutego 1993 r. kiedy to w Debreczynie przedstawiciele władz regionalnych przygranicznych obszarów Polski, Słowacji, Węgier i Ukrainy podpisali porozumienie o utworzeniu Związku Międzyregionalnego Euroregion Karpacki. W tym czasie, współpraca w ramach Euroregionu, który właśnie w celu jej inicjowania i rozwijania został powołany, przebiegała w różnym tempie i różnym skutkiem. Towarzyszyły temu zmiany polityczne, gospodarcze, administracyjne, świadomościowe, a także personalne.
14. Aleksander Patkowski ur. 4 marca 1890 w Ożarowie, zm. 22 marca 1942 w obozie Auschwitz-Birkenau) – społecznik, podróżnik i pedagog. Zwany “ojcem regionalizmu polskiego”.
15. L. Kołakowski, *Los ludzki jest wspólny*, „*Gazeta Wyborcza*”, 2003, nr 260, s. 18.
16. J. Szmyd, *Charakter narodowy i duchowość wspólnoty*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1998, s. 137.